

ΑΡΙΣΤΟΥΡΓΗΜΑΤΑ
ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ
ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ

19

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ
ΡΙΖΟΣ
ΡΑΓΚΑΒΗΣ

Ο
ΣΥΜΒΟΛΑΙΟΓΡΑΦΟΣ

N

DIGITAL

πεζογραφία

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΡΙΖΟΣ ΡΑΓΚΑΒΗΣ Ο ΣΥΜΒΟΛΑΙΟΓΡΑΦΟΣ

Τω όντι δεν ήθελε διστάσει ενώπιον θυσίας, όσον και αν ήτον μεγάλη, αλλ' ουδ' ενώπιον εγκλήματος, όσον αποτρόπαιον και αν ήτον, αν δι' εκείνης ή δι' αυτού επρόκειτο ν' αγοράση διά την κόρην του πλούτον, απόλαυσιν, ευτυχίαν.

Ο Συμβολαιογράφος (1855) του Αλέξανδρου Ρίζου Ραγκαβή διαδραματίζεται στην Κεφαλονιά τη δεύτερη δεκαετία του 19ου αιώνα, «κατά την αρχήν της επαναστάσεως». Ο ηλικιωμένος κόμης Νανέτος αποκληρώνει τον ανιψιό του Γεράσιμο υπέρ του νεαρού γραμματέα του, Ροδίνη, ο οποίος γίνεται έτσι, αναπάντεχα, κληρονόμος μιας τεράστιας περιουσίας. Ο «αδικημένος» τυχοδιώκτης ανιψιός σπεύδει τότε στον συμβολαιογράφο με την κόρη του οποίου είναι αρραβωνιασμένος, και συντάσσουν μια πλαστή διαθήκη, πηγαίνει έπειτα στο σπίτι του θείου του, αποσπά την υπογραφή του και τον δολοφονεί. Ακολουθεί η σύλληψη του αθώου Ροδίνη. Κι ωστόσο, όλη η κοινωνία σιωπά, ο καθένας για τους δικούς του λόγους. Όσπου η κόρη του συμβολαιογράφου θα μάθει την αλήθεια και θα σπάσει την αλυσίδα της σιωπής με δραματικό τρόπο. Οι εξελίξεις από εκεί κι έπειτα θα είναι ραγδαίες.

Ο Συμβολαιογράφος είναι το καλύτερο αφήγημα του Αλέξανδρου Ρίζου Ραγκαβή: αναβιώνει την κεφαλονίτικη κοινωνία της εποχής, με μια ιστορία δολοπλοκίας, αγωνίας και ερωτικού πάθους, στην οποία οι ήρωες συγχέουν τα όρια ανάμεσα στο «καλό» και στο «κακό».



Ο Αλέξανδρος Ρίζος Ραγκαβής, γιος του Ιάκωβου Ρίζου Ραγκαβή, γεννήθηκε στην Κωνσταντινούπολη το 1809, έζησε όμως με την οικογένειά του από το 1813 έως το 1821 στην αυλή του ηγεμόνα Αλέξανδρου Σούτσου στο Βουκουρέστι και από το 1821 έως το 1825 στη Ρωσία, αρχικά στη Στεφανούπολη κι έπειτα στην Οδησό. Σπούδασε ακολούθως (1825-1829) στη στρατιωτική σχολή του Μονάχου και αποφοίτησε με τον βαθμό του ανθυπολοχαγού του πυροβολικού. Με τον βαθμό αυτό υπηρέτησε για βραχύ χρονικό διάστημα στον ελληνικό στρατό, αλλά σύντομα παραιτήθηκε. Από το 1831 έως το 1841 εργάστηκε

στο υπουργείο Παιδείας. Από τη θέση αυτή οργάνωσε τη λειτουργία του πρώτου πανεπιστημίου στο ελεύθερο ελληνικό κράτος, της μέσης και ανώτερης εκπαίδευσης, όπως επίσης και της Αρχαιολογικής Εταιρείας. Το 1839 παντρεύτηκε την Αγγλίδα Καρολίνα Σκην. Το 1841 μετατέθηκε στο υπουργείο Εσωτερικών και έγραψε μαζί με τον Ανδρέα Κορομηλά το εγχειρίδιο *Ελληνική Χρηστομάθεια* για το ομώνυμο σχολικό μάθημα. Το 1844, η εφαρμογή του νόμου περί αυτοχθόνων είχε ως αποτέλεσμα ο Ραγκαβής να απολυθεί από τη δημόσια διοίκηση· διορίστηκε, τότε, καθηγητής αρχαιολογίας στο Πανεπιστήμιο. Το 1845 δημοσίευσε την κωμωδία *Του κουτρούλη ο γάμος*, η οποία μεταφράστηκε στα γερμανικά. Το 1847 εξέδωσε το περιοδικό *Ευτέρπη* μαζί με τον Γρηγόριο Καμπούρογλου. Το 1850 ξεκίνησε την έκδοση του περιοδικού *Πανδώρα* σε συνεργασία με τον Νικόλαο Δραγούμη και τον Κωνσταντίνο Παπαρρηγόπουλο. Στην *Πανδώρα* δημοσιεύτηκαν πολλά αφηγηματικά έργα του Ραγκαβή, μεταξύ των οποίων *Ο Αυθέντης του Μορέως* (που μεταφράστηκε στα γερμανικά και στα γαλλικά) και *Ο συμβολαιογράφος*. Από το 1853 έως το 1857, και ενώ μαινόταν ο Κριμαϊκός Πόλεμος, ο Ραγκαβής, μαζί με τους Νικόλαο Δραγούμη, Κωνσταντίνο Παπαρρηγόπουλο, Ιωάννη Σούτσο και Μάρκο Ρενιέρη, εξέδωσε το γαλλόφωνο περιοδικό *Spectateur de l'Orient*, το οποίο αποσκοπούσε στην προάσπιση των ελληνικών δικαιών και στην αντιμετώπιση των ανθελληνικών δημοσιευμάτων. Το 1855 εκλέχτηκε δημοτικός σύμβουλος στην Αθήνα. Από το 1856 έως το 1859 διετέλεσε υπουργός Εξωτερικών και επιμελήθηκε την ίδρυση του Ζαπείου Μεγάρου, την ανέγερση του Αστεροσκοπείου Αθηνών και άλλων έργων. Το 1862 εξέδωσε το πρώτο φύλλο της εφημερίδας *Ευνομία*· την ίδια χρονιά αναγορεύτηκε πρόεδρος του Πανεπιστημίου Αθηνών.

Το 1867 παραιτήθηκε από το πανεπιστήμιο και ακολούθησε αποκλειστικά διπλωματική καριέρα: ήταν ο πρώτος πρεσβευτής της Ελλάδας στην Ουάσιγκτον, ενώ επίσης υπηρέτησε ως πρέσβης στην Κωνσταντινούπολη, στο Παρίσι και στο Βερολίνο.

Το 1873 ξεκίνησε την έκδοση των Απάντων του και τη μετάφραση της *Ιερουσαλήμ* του Τορκουάτο Τάσσο. Το 1887 ανακλήθηκε στην Αθήνα και ζήτησε να συνταξιοδοτηθεί. Εφεξής, έμεινε στο σπίτι του στην Πλάκα, όπου πέθανε τον Ιανουάριο του 1892.

Ο Ραγκαβής κάλυψε με το έργο του σχεδόν ολόκληρο το φάσμα των ειδών του γραπτού λόγου, γράφοντας από στρατιωτικά και μαθητικά συγγράμματα, αρχαιολογικά δοκίμια και λεξικά έως ποίηση, θέατρο, λογοτεχνική μετάφραση, διήγημα και μυθιστόρημα.

Η σειρά «Αριστουργήματα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας» περιλαμβάνει έργα σημαντικών συγγραφέων που ξεχώρισαν κατά τον 19ο αιώνα και στις αρχές του 20ού· πρόκειται, δηλαδή, για αντιπροσωπευτικά έργα της παλαιότερης πεζογραφίας μας. Οι συγγραφείς τους, οι οποίοι εκφράστηκαν σε μια απλή για την εποχή τους γλώσσα, ανήκουν στις λογοτεχνικές γενιές που εμφάνισαν το έργο τους από το 1830 έως το 1880 (Α΄ Αθηναϊκή Σχολή), και από το 1880 και μετά (Γενιά του '80).

Τα κείμενα επιλέχθηκε να τυπωθούν μονοτονικά, προκειμένου να είναι η εικόνα τους φιλική προς τον σημερινό αναγνώστη.

Στην παρούσα έκδοση του Συμβολαιογράφου του Αλέξανδρου Ρίζου Ραγκαβή έχει τηρηθεί η στίξη και η ορθογραφία της δεύτερης έκδοσής του από τον συγγραφέα του, το 1882. Για να αποφευχθεί η σύγχυση όμοιων λέξεων, τονίζονται ορισμένες μονοσύλλαβες λέξεις, όπως, π.χ., τα αριθμητικά «έν», «είς», «έξ», ενώ μένουν άτονες οι αντίστοιχες προθέσεις· τονίζεται η αιτιατική του πληθυντικού αριθμού του αρσενικού γένους της αναφορικής αντωνυμίας, «ούς», για να διαφοροποιηθεί από το ουσιαστικό «ους» (=αυτί)· τονίζεται το αρνητικό μόριο «ού», ενώ μένει άτονη η γενική του ενικού αριθμού του αρσενικού και του ουδέτερου γένους της αναφορικής αντωνυμίας, «ου»· τονίζεται η αιτιατική του πληθυντικού αριθμού του θηλυκού γένους της αναφορικής αντωνυμίας, «άς», για να διαφοροποιηθεί από το προτρπτικό «ας»· τονίζεται η ονομαστική του ενικού αριθμού των ερωτηματικών αντωνυμιών «τίς» και «τί», ενώ μένουν άτονες, αντίστοιχα, οι αναφορικές αντωνυμίες «τις» και «τι»· τονίζεται η αιτιατική του ενικού αριθμού του αρσενικού γένους της αναφορικής αντωνυμίας, «όν», για να διαφοροποιηθεί από το ουδέτερο γένος της μετοχής ενεστώτα του ρήματος «ειμί», «ον»· κ.ο.κ.



ΑΡΙΣΤΟΥΡΓΗΜΑΤΑ
ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ
ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ

19

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΡΙΖΟΣ
ΡΑΓΚΑΒΗΣ



Ο ΣΥΜΒΟΛΑΙΟΓΡΑΦΟΣ



πεζογραφία

Επιμέλεια έκδοσης: *Ελένη Κεχαγιόγλου*

Καλλιτεχνική διεύθυνση: *Γιάννης Καρλόπουλος*

Γραφιστική επιμέλεια: *Εύη Καλογεροπούλου*

Σελιδοποίηση: *Όλγα Γιαννακοπούλου*

Διόρθωση: *Χρήστος Γιαμαρέλλος*

Στο εξώφυλλο: *Κώστας Καιροφύλας*, «*Το ρεζίλεμα των κινουμένων τραπεζών*» (στήλη: «*Στο περιθώριο της ιστορίας*»), *Αθηναϊκά Νέα*, 8.10.1931, σελ. 4
[Πηγή: Τμήμα Ψηφιοποίησης και Φωτογραφικό Αρχείο / ΔΟΛ]

ΠΡΩΤΗ ΕΚΔΟΣΗ

Αλέξανδρος Ρίζος Ραγκαβής, *Διάφορα Διηγήματα*, τόμ. Α', εν Αθήναις 1855.

ΔΕΥΤΕΡΗ ΕΚΔΟΣΗ

Αλέξανδρος Ρίζος Ραγκαβής, *Άπαντα τα Φιλολογικά*,
τόμ. Ι' (Διηγήματα), εν Αθήναις 1882.

ISBN: 978-960-503-259-3

© 2012 Δημοσιογραφικός Οργανισμός Λαμπράκη Α.Ε.

Το παρόν ψηφιακό βιβλίο αποτελεί προσφορά του Εκδότη, η οποία διατίθεται μέσω ειδικής εφαρμογής προς τους χρήστες ηλεκτρονικών μέσων, ήτοι ηλεκτρονικών υπολογιστών, laptops, notebooks, e-readers, ταμπλετών (π.χ. ipad), smartphones, smart TV και τυχόν άλλων μέσων που θα προκύψουν στο μέλλον. Απαγορεύεται η καθ' οιονδήποτε άλλον τρόπο διάθεση του παρόντος. Η πνευματική ιδιοκτησία αποκτάται χωρίς καμία διατύπωση και χωρίς την ανάγκη ρήτρας, απαγορευτικής των προσβολών της. Επισημαίνεται, πάντως, ότι κατά τον Ν. 2121/93 (όπως έχει τροποποιηθεί με τον Ν. 2121/93 και ισχύει σήμερα) και κατά τη Διεθνή Σύμβαση της Βέρνης (η οποία έχει κυρωθεί με τον Ν. 100/1975) απαγορεύεται η αναδημοσίευση, η αποθήκευση σε βάση δεδομένων, και γενικά η αναπαραγωγή του παρόντος έργου, με οποιονδήποτε τρόπο ή μορφή, τμηματικά ή περιληπτικά, στο πρωτότυπο ή σε μετάφραση ή άλλη διασκευή, χωρίς γραπτή άδεια του εκδότη.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ του Αλέξη Ζήρα	8
Α'	19
Β'	33
Γ'	52
Δ'	64
Ε'	83
ΣΤ'	96
Ζ'	112
Η'	134
Θ'	142
Ι'	160
ΙΑ'	170
ΙΒ'	186

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Από το εθνικό στο οικουμενικό – Ο ευφάνταστος
ρεαλισμός του Αλέξανδρου Ρίζου Ραγκαβή

Η παρουσία του ελληνικού πεζού λόγου, ως ευδιάκριτου λογοτεχνικού είδους, στα προεπαναστατικά χρόνια, αλλά και για κάποιο διάστημα μετά τον αγώνα, είναι ανάξια λόγου, σχεδόν μηδαμινή. Κάτι τέτοιο, όμως, ήταν εύλογο για τις περιοχές εκείνες που βρίσκονταν σε πόλεμο: οι προσωπικές διαθέσεις υποσκελίζονταν από τις συλλογικές ανάγκες. Αλλά το ίδιο συνέβαινε και στον υπόλοιπο Ελληνισμό, στα περιφερειακά του κέντρα, από την Κωνσταντινούπολη μέχρι την Οδησό, τη Σμύρνη και τα Επτάνησα. Παρότι η συνάφειά τους με τα γεγονότα ήταν λίγο έως πολύ μακρινή και, επομένως, υπήρχε δυνατότητα σχετικά ομαλής ανάπτυξης των γραμμάτων, οι λόγιοι που ζούσαν εκεί αντιμετώπιζαν με μεγάλο δισταγμό την αφήγηση ως δημιουργική λογοτεχνία. Ακόμη

και μετά τη δημοσίευση του Σχολείου των ντελικάτων εραστών (1790) του Ρήγα και των ιστοριών του Ιωάννη Καρατζά Έρωτος αποτελέσματα (1792), οι επιφυλάξεις δεν έπαψαν να υφίστανται, οφειλόμενες κυρίως στην αρνητική στάση προς κάθε μορφή λογοτεχνίας που ενεργοποιεί τη φαντασία για να διασκεδάσει και να ικανοποιεί το συναίσθημα.

Αν το διασκεδαστικό ήταν ισοδύναμο με το λαϊκό και το χυδαίο, και το ωφέλιμο συνώνυμο του ηθικού και του διδακτικού, είναι ευεξήγητο το γιατί οι συντηρητικές κοινωνίες των ομογενειακών κέντρων, ζώντας με αυστηρούς κώδικες ακόμη και στην καθημερινή τους ζωή, έβλεπαν με έντονη καχυποψία τη γαλλική ή την αγγλική πεζογραφική παραγωγή των αρχών του 19ου αιώνα. Απέφευγαν να μεταφράσουν διηγήματα ή μυθιστορήματα στα οποία οι συγγραφείς τους, σε μεγάλο βαθμό, είχαν εγκαταλείψει τα παλιά αυστηρά κλασικιστικά πρότυπα, και τα οποία απηχούσαν τώρα τις ρήξεις και τις διαφοροποιήσεις των νέων ιδεών και αντιλήψεων του ευρωπαϊκού ρομαντισμού απέναντι στην καθεστηκυία τάξη. Θεωρούσαν, επηρεασμένοι και από τις θρησκευτικές παραδόσεις, πως το ρομαντικό πάθος για την ανατροπή, την ερωτική

έξαρση, το όνειρο, εισήγαγε στη λογοτεχνία «καινά δαιμόνια» και μπορούσε να απειλήσει την οικογένεια ή να μολύνει τα χρηστά ήθη των νέων. Έτσι, αν εξαιρέσουμε κάποιους που είχαν ήδη ταξιδέψει για σπουδές στην Ευρώπη και είχαν γνωρίσει από κοντά τις νέες τάσεις στην αισθητική, στη σκέψη και στις τέχνες, η πλειονότητα υπερασπιζόταν την παλαιά τάξη πραγμάτων στο πεδίο της λογοτεχνίας δεχόταν την ποίηση ως έκφραση των ιδανικών τα οποία εξυψώνουν τον άνθρωπο, αντί της πεζογραφίας –και ιδίως του μυθιστορήματος–, που τον στρέφει στις χαμηλού ήθους, αισθησιακές όψεις της ζωής.

Δεν είναι λοιπόν τυχαίο που ο μεγαλύτερος όγκος των μυθιστορημάτων και των πιο σύντομων πεζών έργων που άρχισαν να γράφονται προς το τέλος της Επανάστασης ή λίγο αργότερα, και έγιναν αποδεκτά από το ευρύτερο ελληνικό αναγνωστικό κοινό, είχαν ως θέμα ακριβώς την Επανάσταση. Για μια περίοδο περίπου πενήντα χρόνων, το 1821 κατά κάποιον τρόπο αντιπροσώπευε για την ελληνική πεζογραφία ό,τι και για την αντίστοιχη ποίηση της εποχής: την έκφραση του νέου κλασικιστικού ιδεώδους, την εξύμνηση του παρελθόντος και της παραδειγματικής έξαρσης προς

το ηρωικό και το υψηλό. Αντιτάσσοντας την έννοια «ελληνικό μυθιστόρημα» ή «ελληνικό διήγημα», η λογοσύνη μας θεωρούσε πως η εντόπια πεζογραφία θα αντιστεκόταν με επιτυχία στην επιρροή της ξένης, και ιδίως οι νέοι που διαμορφώνονταν στα μετεπαναστατικά χρόνια. Πάντως, η αλήθεια είναι ότι στο χρονικό αυτό σημείο, από το 1830 έως το 1860, οι συγγραφείς που με τα έργα τους φαίνεται πως δεν ακολούθουσαν τη γραμμή του ακραίου πατριωτισμού και υιοθετούσαν κριτική στάση απέναντι στα ήθη και στις νοοτροπίες του νέου κράτους, προέρχονταν κι αυτοί από τον λεγόμενο «έξω Ελληνισμό»: ο Γρηγόριος Παλαιολόγος, από την Κωνσταντινούπολη ο Ιάκωβος Πιτζιπιός, από την Οδησό ο Εμμανουήλ Ροΐδης, από τη Σύρο ο Ανδρέας Λασκαράτος, από την Κεφαλονιά.

Στην ομάδα αυτή των πρώιμων πεζογράφων του ελλαδικού «πραγματισμού» χρειάζεται μάλλον να προσθέσουμε λίγους ακόμα, και οπωσδήποτε ανάμεσά τους τον Αλέξανδρο Ρίζο Ραγκαβή (Κωνσταντινούπολη 1809 – Αθήνα 1892). Και τούτο, παρότι ο Ραγκαβής στο πεζογραφικό του έργο και στη διαδρομή του ως δημιουργός δεν είχε μια ενιαία οπτική που

καθόριζε την αφηγηματική τεχνική του, το είδος και τον τρόπο δράσης των προσώπων. Θα μπορούσαμε μάλιστα να πούμε ότι τόσο στα σύντομα όσο και στα εκτενή πεζά του –από τα οποία άλλα ήταν προσηλωμένα στον ελληνικό χώρο, ενώ άλλα είχαν ανοιχτούς ορίζοντες, προς μέρη εξωτικά και παράξενα–, η βασική του φροντίδα, όπως και άλλων της γενιάς του, ήταν να προσφέρει ιστορίες τερπνές και ταυτόχρονα ωφέλιμες, ευχάριστες και χρήσιμες. Είναι χαρακτηριστικό άλλωστε της αφηγηματικής του τακτικής να χρησιμοποιεί ένα τρίτο, αθέατο πρόσωπο, που απευθύνεται στον αναγνώστη σαν ταξιδιώτης και οδοιπόρος ο οποίος γνωρίζει τα πάντα για τα μέρη όπου εκτυλίσσεται η κάθε ιστορία.

Ο Ραγκαβής προερχόταν από πλούσια οικογένεια λογίων. Πατέρας του ήταν ο Ιάκωβος Ρίζος Ραγκαβής (1779-1855), μέλος της Φιλικής Εταιρείας, ποιητής και μεταφραστής. Το 1813 μετακόμισε με την οικογένειά του στο Βουκουρέστι, κοντά στον ηγεμόνα Αλέξανδρο Σούτσο, αλλά επιδιώκοντας μεγαλύτερη ασφάλεια πήγαν το 1821 στη Στεφανούπολη και τελικά στην Οδησό. Εκεί είχε δασκάλους τον Γεώργιο Γεννάδιο και τον Κωνσταντίνο Βαρδαλάχο. Σπούδασε

στη Στρατιωτική Σχολή του Μονάχου (1825-1829), την εποχή που στη Γερμανία κυριαρχούσε το κίνημα του ρομαντισμού. Τελειώνοντας, προτίμησε να έρθει στην Ελλάδα, όπου ωστόσο σύντομα κατάλαβε πως δεν μπορούσε να σταδιοδρομήσει στον στρατό. Υπηρέτησε (1831-1841) στο υπουργείο Παιδείας και ανέλαβε να συντάξει τα καταστατικά οργανογράμματα της μέσης και της ανώτατης εκπαίδευσης, όπως και τον κανονισμό της Αρχαιολογικής Εταιρείας. Ως διευθυντής του Βασιλικού [Εθνικού] Τυπογραφείου ανέλαβε να το αναδιοργανώσει εκ βάθρων, ενώ στο υπουργείο Εσωτερικών (1841-1844) εισηγήθηκε την ίδρυση Σώματος Εθνοφυλακής για την καταπολέμηση της ληστείας. Την περίοδο 1844-1867 δίδαξε αρχαιολογία στο Πανεπιστήμιο Αθηνών παράλληλα, όμως, τον προσέλκυσε η διπλωματία, στην οποία αφιέρωσε μεγάλο μέρος της ζωής του. Έτσι, χρημάτισε υπουργός Εξωτερικών (1856-1859) και πρέσβης σε θέσεις-κλειδιά (1867-1887): Παρίσι, Βερολίνο, Ουάσιγκτον, Κωνσταντινούπολη. Πολιτικός και λόγιος που πρότεινε πάντοτε τη μέση οδό, προσπάθησε να κατευνάσει τις αντιμαχόμενες παρατάξεις στην οθωνική περίοδο, με την έκδοση της εφημερίδας *Ευνομία*

(1862-1864). Αλλά η σπουδαιότερη συμβολή του στη διαμόρφωση συνειδήσεων της εποχής του εδράζεται αναμφίβολα στη συμμετοχή του στην έκδοση των πιο εμβληματικών περιοδικών της μετεπαναστατικής περιόδου, της Ευτέρπης (1847-1855) και ιδίως της Πανδώρας (1850-1872), την οποία εξέδωσε μαζί με τον Νικόλαο Δραγούμη και τον Κωνσταντίνο Παπαρηγόπουλο. Στα δύο αυτά περιοδικά δημοσίευσε τα περισσότερα από τα πεζά του, τα άρθρα και τις μεταφράσεις του, και εκεί επίσης διακρίνονται οι μετατοπίσεις του σε θέματα πολιτικών ιδεών και αισθητικών αντιλήψεων.

Ο πολύμορφος Ραγκαβής –ασχολήθηκε με όλα σχεδόν τα είδη του λόγου, αλλά και με τα μαθηματικά, την αρχαιολογία και τη λεξικογραφία– ξεκίνησε από τον ρομαντισμό, και τα πρώτα του κείμενα, Δήμος κ' Ελένη (1831), Διάφορα Ποιήματα (1837), απηχούν τις γερμανικές νεανικές καταβολές του. Πνεύμα ερευνητικό και συνθετικό παρά ευφάνταστο, από την κωνσταντινοπολίτικη καταγωγή του οπαδός της τάξης και της ευρυθμίας, βαθμιαία άλλαξε τις προτιμήσεις του, στρεφόμενος εναντίον της βυρωνικής ποίησης που ήταν το κυρίαρχο πρότυπο μεταξύ των νέων της

εποχής. Δεν είναι τυχαίο ότι, ως μέλος της κριτικής επιτροπής των Βουτσιναίων Διαγωνισμών, υποστήριξε κατ' επανάληψη πως η τέχνη πρέπει να υπόκειται στο αληθινό και στο πραγματικό, και όχι σε ονειρικά επινοήματα, κάτι που, ως αξίωμα, υιοθέτησε και σε όσα πεζά έγραψε την εποχή εκείνη: λ.χ., Διάφορα Διηγήματα, Α' 1855 Β' 1857 Διάφορα Διηγήματα και Ποιήματα, 1859. Θα μπορούσαμε να πούμε ότι, αν και η συνάφειά του με τους αρχαίους, τους οποίους διάβασε υπό το πρίσμα της φαναριώτικης πολιτικής ηθικής, τον ώθησε προς την αριστοτελική λογική, δεν ήταν από τους διανοούμενους του καιρού του που αρνήθηκαν τη σημασία της φαντασίας, αρκεί αυτή να υπηρετούσε κάποιον παιδαγωγικό ή εγκυκλοπαιδικό σκοπό.

Στον Ραγκαδή, από μια ορισμένη σκοπιά –του συγγραφέα που νοιάζεται για το δημόσιο καλό και εξυψώνει τη θετική, χρηστή αντίληψη για τη ζωή–, τόσο οι ηρωισμοί στον Αυθέντη του Μωρέως (1857), όσο και οι μηχανορραφίες στον Συμβολαιογράφο (1855), στα δύο δημοφιλέστερα πεζά του, καθώς επίσης και οι απίθανες περιπέτειες στα πιο σύντομα διηγήματά του, έχουν έναν προγραμματικό στόχο, όπως συνέβη

γενικότερα με τα μυθοπλαστικά κείμενα του περιοδικού του, της Πανδώρας: να γοητεύσουν και παράλληλα να νουθετήσουν. Τα κείμενα αυτά, λοιπόν, μαζί με τη συγκίνηση που προξενείται από τα απρόοπτα και τις δραματικές περιπλανήσεις των προσώπων, επιδιώκουν να ενισχύσουν τις γνώσεις των αναγνωστών, να καταστήσουν οικειότερες τις μεγάλες ανακαλύψεις του βιομηχανικού 19ου αιώνα, να ερμηνεύσουν ήθη και φαινόμενα άλλων πολιτισμών που εξακολουθούσαν τότε να ανήκουν στη σφαίρα του μύθου. Όπως και σε άλλους Έλληνες συγγραφείς της πρώιμης αυτής περιόδου –κατά την οποία μπαίνουν οι δάσεις της πεζογραφίας μας–, έτσι και στον Ραγκαβή ο κόσμος της δημιουργικής φαντασίας είναι ακόμα απεριόριστος. Παρά το ότι η Επανάσταση το 1821 υπήρξε ένα γεγονός κορυφαίας εθνικής συσπείρωσης, αρκετοί λόγιοι και λογοτέχνες δεν έπαυαν να αισθάνονται πολίτες του κόσμου. Έτσι, μπορεί να αρχίζει από τότε να παίρνει σχήμα η διαφορά του εντόπιου από το ξένο, του ελληνικού από το ευρωπαϊκό, μπορεί από τότε, λόγω της άμεσης σύνδεσης της μυθοπλασίας με την Ιστορία, να γίνεται επιτακτικό το αίτημα της εθνικής τεκμηρίωσης και της προσήλωσης

*στην εντόπια πραγματικότητα, ωστόσο το βλέμμα με-
ρικών συγγραφέων –ανάμεσά τους, και του Ραγκαδή–
είναι το βλέμμα ενός κοσμοπολίτη που θέλει να κρα-
τάει ανοιχτούς τους ορίζοντες της φαντασίας του.*

Αλέξης Ζήρας

Ο ΣΥΜΒΟΛΑΙΟΓΡΑΦΟΣ



A'

Οσοι των Ελλήνων κατά την αρχήν της επαναστάσεως απήλαυσαν της ενθουσιώδους φιλοξενίας των Κεφαλλήνων, ενθυμούνται ίσως εις Αργοστόλιον, την πρωτεύουσαν της νήσου, τον συμβολαιογράφον Τάπαν, γέροντα ρικνόν, κυφόν, αναφαλατίαν, σεσηρός γελώντα και καλύπτοντα υπό πράσινα δίοπτρα οφθαλμούς υελώδεις και βλέμμα λοξόν. Η δε γλώσσα αυτού ήν οποία δυστυχώς η των πλειόνων Ιονίων τότε, νόθον εξάμβλωμα ελληνικής και ιταλικής. Και τούτο λέγομεν ουχί ειρωνευόμενοι, αλλά συλλυπούμενοι τους αδελφούς ημών νησιώτας, ότι επί της ενετικής δυναστείας εκινδύνευσαν να περικοπώσι το ευγενέστατον τούτο των εθνικών γνωρισμάτων και απομάθωσι την φωνήν του Ομήρου,

οι παίδες του Οδυσσέως· συγχρόνως δε και αφορμήν ζητούντες ίν' αποδώσωμεν αυτοίς τον ανήκοντα φόρον επαίνου, διότι ήδη γενναίως και επιτυχώς εισήλθον εις της βελτιώσεως της εθνικής γλώσσης το στάδιον και ικανωτάτους έχουσιν εν αυτώ τους πρωταγωνιστάς.

Ούτος, λοιπόν, ο κύριος Τάπας μίαν ημέραν εκάθητο περί την δείλην εις το γραφείον του, επί χωλού σκίμποδος, και κατεγίνετο γράφων, χωρίς πολύ να προσέχη εις τους πολυαρίθμους πελάτας, τους περιμένοντας την σειράν των, ότε νεανίας διά διστάζοντος βήματος εισήλθε διά της θύρας και προυχώρησε προς τον υπηρέτην της Θέμιδος. Ο Τάπας ύψωσεν ελαφρώς τα δίοπτρά του και υπ' αυτά εξηκόντισε κλοπιμαίον βλέμμα. Αναγνωρίσας δε τον εισελθόντα εστερέωσε τα δίοπτρα εις το μέτωπον, το κονδύλιον εις το αυτίον, και τον προσεφώνησε κατά την αυτώ συνήθη διάλεκτον, ης παραιτούμεθα να επαναλάβωμεν πάντας τους ιταλισμούς.

«Η αφεντιά σου είσαι, σιορ Ροδίνη; Καλώς ώρσες, τζόια μου. Τί κομανδάρει ο σιορ κόντε Ναννέτος;»

«Ο κόμης, κατά δυστυχίαν, ασθενεί πάντοτε», απήντησεν ο νέος εις γλώσσαν καθαρίζουσαν· «και

δεν έρχομαι εκ μέρους του, αλλ' εκ μέρους μου, να σας ζητήσω χάριν δι' εμέ τον ίδιον».

Ο συμβολαιογράφος κατεβίβασεν αυτομάτως τα δίοπτρά του, διότι η λέξις χάρις τον ετρόμαξε και ήθελεν εις τας απαντήσεις του να μη φλυαρή το βλέμμα του, όταν εμφρόνως εσιώπα η γλώσσα.

«Ω, μπένε! μπένε!» είπε. «Τί είναι τσι ορισμούς σου; Κομμάντι».

«Ίσως κατ' αυτάς θα μοι χρειασθούν ώς χίλια δίστηλα· ήθελον να ηξεύρω αν ημπορήτε να μοι τα προμηθεύσητε».

Ο συμβολαιογράφος εγέλασε τον συνήθη τού αλώπεκος γέλωτα.

«Χίλια δίστηλα!» είπε· «περ μπάκο, σιορ μίο, τα δίστηλα δεν τρέχουνε τσι δρόμοι τση Κεφαλλονιάς ετούτοι τσι χρόνοι. Το 'μπόριο είναι σκάρτζο, κάρο, η πασολίνα ξεπεσμένη, και οι κασέλαις άδειαις».

«Κύριε Τάπα», είπεν ο Ροδίνης, «γνωρίζω τας δυσκολίας, και διά τούτο σας ενώχλησα από τούδε· αλλά μετά τινας ημέρας μόνον θα μοι χρειασθή το δάνειον, αν και διόλου μοι χρειασθή. Προς περισσότεραν ευκολίαν επιθυμώ να ηξεύρης ότι ως προς τον τόκον και τας λοιπάς συνθήκας δεν έχεις ανάγκην

να φειδωλευθής δι' εμέ. Είμαι έτοιμος εις πάσαν θυσίαν».

«Βα μπεν, βα μπεν! Αλλά, καθώς που σου 'ρίζω, κακοί καιροί, κάρο. Όποιος έχει όβολα σήμερα τα φυλάγει ή, αν τα δώσει, θέλει σιγουριταίς φαρδομάνικαις».

«Δίδω την υπογραφήν μου!» είπεν ο Ροδίνης μετά του ύφους Ισπανού στρατηγού, όστις έλεγεν: «Ενέχυρον δίδω τον μύστακά μου!»

«Τη φίρμα σου, κοσπέτο! σιορ Ροδίνη. Να 'μουν εγώ, καρίσσιμο, σου 'δυνα το βιος του Κρέζου, αν είχα το. Μόν' αυτοί οι δανειστάδες, που κακό να τσ' ούρτη, δεν ευχαριστιούνται με μόν' τη φίρμα».

«Ας κρατούν τον μισθόν οπού μοι δίδει ο κόμης Ναννέτος. Δεν τοις φθάνει αυτός;»

«Αμμά δα που λες· πώς να μη τσι φθάνει; Μα ξέρεις τί σου 'ρίζουν οι κακόσουρτοι; Ο μισθός, λεν, σήμερα είναι, αύριο δεν είναι. Κ' έπειτ' απέ το μισθό πες πως βγαίνουν οι τόκοι· μα τα καπιτάλια πούθε βγαίνουν;»

«Έχει ο Θεός και δι' εκείνα, φίλτατε· θα οικονομήσωμεν τα κεφάλαια», απήντησεν ιδιάρέσκως μειδιών ο Ροδίνης.

«Ο Θεός έχει, χωρίς άλλο», είπε ο Τάπας υψών τους ώμους. «Βλέπεις όμως, τζόια μου, ο Θεός δεν είναι υποχρεωμένος να πλερώνη ταις καμπιάλαις εις την προθεσμία τους. Πίστεψέ με, κάρο μίο, σάπια θεμέλια είναι τα δάνεια. Είναι πέτρα που δένεις στο λαιμό, και σε πάγει φόντο. Παραιτήσου από το δάνειο, άκου το λόγο μου. Με ξένα φτερά μακρούά δεν πετάς».

«Ιδέ, αγαπητέ συμβολαιογράφε, αν μ' ευρίσκης τα χίλια δίστηλα», υπέλαβεν ο Ροδίνης, ως άνθρωπος έχων ανάγκην χρημάτων μάλλον ή συμβουλών. «και αν ο δανειστής δεν ευχαριστήται εκ του μισθού μου, ειπέ ότι ημπορούν να τω δοθούν υποστατικά εις ασφάλειαν».

«Το σπίτι σου εις τους Κορυφούς; Μι δισπιάτξε, όμως, ούτε διακόσια δίστηλα δι' αυτό δεν ευρίσκεις».

«Αν ούτε αυτό δεν αρκή», απεκρίθη ο Ροδίνης, «πρότεινε εις ασφάλειαν οικίας και κήπους και αγρούς και σταφιδαμπέλους εδώ εις Κεφαλληνίαν, κτήματα ν' ασφαλίσωσι δεκαπλασίαν ποσότητα».

Ο συμβολαιογράφος εστράφη προς τον Ροδίνην μετ' εκπλήξεως, ως αν τον ενόμιζε διά μιας παραφρονήσαντα, και τον κατεμέτρησε διά των βλεμμάτων του

από κεφαλής μέχρι ποδών. Ο δε Ροδίνης πλησιάσας τότε εις αυτόν τω είπε ταπεινή τη φωνή:

«Ημπορώ, κύριε Τάπα, να σ' είπω μερικάς λέξεις ιδιαιτέρως;»

«Βα μπεν, αφεντάδες», είπεν ο συμβολαιογράφος, αποτεινόμενος προς τους λοιπούς πελάτας του. «Βα μπεν δούγκουε, αύριο μιλούμε διά ταις υπόθεσαις εγκειαίς. Α ριβεδέρλι, αφεντάδες».

Και διά του μειδιάματος και διά της χειρός εξήγησε σαφέστερον την ιδέαν του, ήτις ήτο:

«Κατά το παρόν, κάμετέ μοι την χάριν ν' αναχωρήσητε».

Οι πελάται εννόησαν την ιδέαν, και μετά μίαν στιγμήν εις το γραφείον έμεινεν ο Ροδίνης μόνος μετά του συμβολαιογράφου.

«Δούγκουε, έχουμε παλάτια και καστέλλια, κάρο αμίκο· είμαστε μιλλιονάριοι. Και δεν με λες», είπεν ούτος τοξεύων βλέμμα οξύ, αλλ' υποκρινόμενος συγχρόνως έλλειψιν πάσης περιεργείας, «πώς έγινε το μιράκολο τούτο; και αν ευρήκες πούποτε παραχωμένο τεζόρο, τί τα θέλεις τα δάνεια, δεν μ' εξηγείς;»

«Φίλτατε κύριε Τάπα», είπεν ο Ροδίνης, «ο συμβολαιογράφος είναι σχεδόν πνευματικός. Ημπορώ να

σ' είπω ό,τι δεν ήτον ανάγκη ν' ακούσωσιν όλο εκείνοι. Πρώτον, τί θέλω τα δάνεια είναι περιττόν να σοι το είπω σήμεραν· μετά τινας ημέρας ίσως θα προσκληθής εις τελετήν, ήτις θα σ' εξηγήση διατί είχαν ανάγκην άφευκτον μετρητών».

«Ω, ω! καπίσκω! περ δίο. Σε γρατουλίρω, σιορ Ροδίνη. Ματριμόνιο με μυρίζει ετούτ' η δουλειά, περ μπάκο! Και μπορούμε να μάθουμε...»

«Θα το μάθης, αγαπητέ, όταν γίνη».

«Α κοσπέτο! ματριμόνιο σεκρέτο! Ας είναι δα! Καμμία χονδρή, φαρδομάνικη προίκα; Αι! ετούτα είναι τ' αμπέλια και τα καστέλλια. Μα, κάρο μίο, δεν ηξέρεις πως η προίκα δεν ημπορεί να δοθή σιγουριτά υποτεκάλε;»

«Το ηξεύρω, κύριε Τάπα, και η ασφάλεια ην προτείνω δεν είναι προικώα».

Πλησιάσας δε εις το ους του συμβολαιογράφου, και περιβλεψάμενος, ίνα βεβαιωθή ότι δεν ακούεται:

«Η υποθήκη ην δίδω», είπεν, «είναι η περιουσία του κόμητος Ναννέτου. Με αφήνει γενικόν κληρονόμον του. Αυτή, ελπίζω, ημπορεί να φανή αρκετή εις τους δυσκολωτέρους».

«Κόμε, κόμε, κληρονόμο του, λέει;» ανέκραξεν ο συμβολαιογράφος, αναπηδήσας επί του σκίμποδός του, ως αν ετινάσσετο υπό ελατηρίου, καταβιβάσας τα δίοπτρά του και ημικλείσας τους οφθαλμούς, ως την γαλήν, όταν θέλη να προσποιηθή αδιαφορίαν. «Περ δίο σάντο», εξηκολούθησεν, «ο κόντες σ' αφίνει την κληρονομία του; Μπέλλο, ω μπέλλο! Μα, καρίσσιμο, είσαι βέβαιος; Εγώ δεν ενθυμούμαι να έγγραφα τέτοιο τεσταμέντο».

«Όχι, κύριε Τάπα, η διαθήκη είναι ιδιωτική».

«Ω, και πότε έγινε; δεν μου λέγεις;»

«Έγινε σήμερα, αυτήν την στιγμήν. Αλλά εννοείς ότι θέλω να μη την ηξεύρη κανείς».

«Περ δίο, ποίον το λέγεις; Διαθήκη του κόντε Ναννέτου! Μα τον Αϊ-Γεράσιμο, σιγουριτά σόλιδη! Μα για ασπέττα! για ασπέττα, καρίσσιμο. Ο κόντες, θαρρώ, έχει ανεψιόν· γιά δεν έχει;»

«Ο Γεράσιμος εις το Ληξούρι είναι ανεψιός του».

«Δούγκουε; δεν είναι ο κληρονόμος εκειός;»

«Έπρεπε να είναι», απεκρίθη ο Ροδίνης, «και πιστευσέ με, φίλτατε κύριε Τάπα, είπα ότι ενεδέχετο, ίνα δυσωπήσω τον θείον, αλλά ματαίως. Είδα μόνον ότι τον λυπώ, χωρίς να κατορθώ τίποτε. Και εν ω ήμην

έτοιμος και τον θυμόν του να υπομείνω και να μη δεχθώ, “μη μοι αρνήσαι”, μοι είπε, “και μη μ’ αναφέρης το όνομά του. Το ζοφερόν εκείνο και διηνεκές της ζωής μου νέφος, μάκρυνόν το από της νεκρικής κλίνης μου. Μη έχε ουδεμίαν τύψιν τού συνειδότος, ενδίδων εις την παράκλησίν μου. Την κληρονομίαν μου δίδω εις σε, διότι διά σου θέλει περιέλθει εις εκείνον, εις όν εκατονταπλασίως ανήκει, και όστις εκ της χειρός μου ποτέ δεν θέλει συγκατανεύσει να την δεχθή. Διά σου την δίδω εις εκείνον, όστις εληστεύθη υπό του αναξίου ανεψιού μου, και όμως εν τω ηρωισμώ της φιλίας του υπέμεινε μάλλον πενίαν και ατιμίαν, παρά να με λυπήση, αποκαλύπτων μοι του συγγενούς μου το όνειδος. Δεν θέλεις να δεχθής τον πλούτον από εμέ· αλλά δεν θα θελήσης ούτε να με βοηθήσης ν’ αποθάνω ευδαίμων, ότι εξεπλήρωσα το ιερώτερον των χρεών μου;” Εννοείς ότι έκτοτε η άρνησις μοι ήτον αδύνατος».

«Περ δίο! τον κόντε Γεράσιμο λοιπόν;...»

«Τον εκήρουξεν απόκληρον, και κατάραν μ’ αφήνει εις την διαθήκην του αν τω δώσω ποτέ όπως δήποτε κανέν μέρος της περιουσίας του».

«Απόκληρον!» είπεν ο Τάπας μετά γέλωτος σπασμωδικού και σκιρτών επί της καθέδρας του.

«Απόκληρον! ω, μπέλλα κόζα! Σε συμβουλεύω όμως, κάρο Ροδίνη, πρόσεχε με τούταις ταις δουλειαίς να μην εμπλεχθής εις τράβαλα και τρεχάματα. Χωρίς ρατζιόνε βαλάμπιλε δεν ημπορεί κανείς ν' αποκηρύξη τους λεγάλες του κληρονόμους. Ημπορεί ο κόντε Γεράσιμος να ζητήσει το ντιρίτο του από το τριβουνάλε».

«Κατά δυστυχίαν», απήντησεν ο Ροδίνης, «οι λόγοι δεν λείπουν, και ο κόμης προς ασφάλειαν τους εξέθεσεν εις την διαθήκην του. Διά τούτο την έκαμεν ιδιωτικήν, εννοείς».

«Σικούρο, σικούρο! Άκουσα αμμά κ' εγώ μερικάς ζουρλαμάδες της τζοβεντούς του κόντε Γεράσιμου. Δι' αυτήναις όμως να θυμώση τόσο ο κόντε Διονύσιος, που τον έχουμ' εδώ για δεύτερο άγιο, δεν ημπορεί να μου χωρέση 'ς τον νου».

«Δεν ανήκει εις εμέ να τον κατηγορήσω», είπεν ο Ροδίνης, «αλλά δεν πρέπει ούτε του κόμητος Διονυσίου η διαγωγή να σοι φανή αξιοκατάκριτος. Ο Γεράσιμος ητίμασε το σεβαστόν όνομα των Ναννέτων. Εις την Ιταλίαν εφυλακίσθη διά κλοπήν. Το αίσχος τούτο προσέβαλε τον θείον του ως βέλος εις την καρδίαν, τον έρριψεν εις την κλίνην,

ην θέλει ο τάφος διαδεχθή. Και όμως, ευσπλαχνισθείς αυτόν και δυσωπηθείς υπό των επιστολών του, αίτινες όλαι έπνεον μετάνοιαν, απέδωκε την διαγωγήν του εις ανοησίαν νεανικήν, τον έσωσεν εκ των φυλακών και συνεκάλυψε την ατίμωσίν του. Οι σχετικοί του κόμητος τον εδέχθησαν ανυπόπτως όλοι, και ο Ιωάννης Βοράτης, όστις υπήρξεν ευεργέτης άλλοτε και φίλος επιστήθιος έπειτα του κόμητος Διονυσίου, ο πλούσιος έμπορος Βοράτης, τον εδέχθη ως φίλον, ως υιόν εις την οικογένειάν του. Μίαν ημέραν ανεχώρησεν ο Βοράτης διά την Κέρκυραν και αφήκε τον Γεράσιμον εις τον οίκον του. Όταν επέστρεψεν, ο Γεράσιμος είχε αναχωρήσει εις οδοιπορίαν και λησταί είχαν αρπάσει το ταμείον του Βοράτου. Η ληστεία αύτη ηνάγκασε τον τίμιον έμπορον να χρεωκοπήση και από πλούσιου τον κατέστησε πένητα. Ενθυμείσαι δε ίσως πόσην έκπληξιν εκίνησεν εις το δημόσιον, ότι, αντί να επισπεύση ο ληστευθείς διά παντός τρόπου την ανακάλυψιν των κακούργων, εξ εναντίας αυτός ανέστειλε τας καταδιώξεις, ώστε και εξετέθη και εις την υποψίαν δολίας χρεωκοπίας. Ο Βοράτης είδε την υπόληψίν του καταστραφείσαν, είδε

την οικογένειάν του έρμαιον τρομεράς πενίας και υπέμεινε τα πάντα μάλλον, παρά να σπαράξη την καρδίαν του γέροντος και ασθενούς φίλου του. Έκτοτε η ασθένεια του κόμητος έλαβε χαρακτήρα θανατηφόρον. Ο κόμης Διονύσιος όμως εννόει και τον αυτουργόν του εγκλήματος και την σιωπηλήν αφοσίωσιν του Βοράτου, και εκείνον μεν έκτοτε απεκήρυξεν εντός της καρδίας του, ταύτην δε θέλει ν' ανταμείψη πλαγίως.

»Τώρα όπου μ' εννόησας, φίλε κύριε Τάπα, ιδέ αν ημπορής να μοι προμηθεύσης το δάνειον, αν μετά τινας ημέρας σοι το ζητήσω».

Ο Ροδίνης εσιώπησεν· αλλά και ο συμβολαιογράφος και αυτός εσιώπα, και την κεφαλήν εις τας δύο του χείρας στηρίζων έμεινε βεβυθισμένος εις λογισμούς. Μεταξύ δε της σιωπής ήτις επεκράτησε τότε ηκούετο τόνος κιθάρας, προερχόμενος εκ παρακειμένου δωματίου και συνοδευόμενος υπό άσματος, ου συνεχώς αντήχουν αι λέξεις:

Θα κρυφθή το φεγγάρι από ζήλια

φαλλόμεναι υπό δύο φωνών.

Τέλος, ο Τάπας, ως ανακύψας από ύπνου βαθέος, περιέφερε περίξ βλέμμα εκπεπληγμένον, και ιδών τον Ροδίνην:

«Α, κάρο μίο», είπεν, ως συλλέγων τας διαφευγούσας ιδέας του, «το δάνειο; νον ε βέρο; το δάνειο; Βα μπεν, βα μπεν. Αύριο τα λέμε και τα σιάζουμε. Απόψε, κον περμέσο, έχω ολίγη δουλειά. Αύριο, καρίσσιμο σιορ Ροδίνη».

Και ούτω λέγων ηγέρθη. Ο δε Ροδίνης, εγερθείς και αυτός, απεχαιρέτησε ν' αναχωρήση.

«Τα ρισπέττα μου τον σινιόρ κόντε», έκραξεν ο Τάπας εις αυτόν εξερχόμενον. «Α ριβεδέρλι».

Και καθ' εαυτόν επρόσθεσε:

«Βάδι αλ διάβολο».

Έπειτα δε, πορευθείς προς την θύραν του παρακειμένου δωματίου, τη έδωκεν έν λάκτισμα και ηνεώχθη.